

## ONOMASTIC AND LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF NAMES ASSOCIATED WITH FLOWER NAMES IN GERMAN, TURKISH, AND UZBEK LANGUAGES

**Yusupova Tuymajon Qadamboyevna**

Lecturer, Faculty of Foreign Philology National University of Uzbekistan named  
after Mirzo Ulugbek

E-mail: Yusupova2810@mail.ru

### **Abstract**

This article presents a comparative analysis of the traditions of using flower names (phytonyms) as personal names (first names) in German, Turkish, and Uzbek within the framework of modern onomastics (anthroponomics) and linguoculturology. The study explores the naming traditions, legal regulations, etymological origins, and religious-aesthetic motivations of all three cultures. By comparing the Persian, Arabic, and national strata within personal names, the article reveals the principles of how the linguistic worldview is reflected in anthroponyms.

### **Keywords**

*onomastics, anthroponomics, flower-derived names, cross-cultural analysis, linguoculturology, naming motivation, inflected and agglutinative languages, linguistic worldview.*

**Nemis, turk va o‘zbek tillarida gul nomlari bilan bog‘liq ismlarning  
onomastik va lingvokulturologik tahlili**

Yusupova Tuymajon Qadamboyevna

O‘zbekiston Milliy universiteti Xorijiy filologiya fakulteti o‘qituvchisi

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada tilshunoslikning zamonaviy onomastika (antroponimika) va lingvokulturologiya sohalari kesimida nemis, turk va o‘zbek tillarida gul nomlaridan (fitonimlardan) kishi ismlari (vornamen / rufnamen) sifatida foydalanish

an'analari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida har uchala xalqning ism qo'yish qonuniyatlari, huquqiy me'yorlari, ismlarning etimologik kelib chiqishi hamda diniy-estetik motivatsiyalari o'rganilgan. Maqolada kishi ismlari tarkibidagi forsiy, arabiy va milliy qatlamlar o'zaro qiyoslanib, dunyo lisoniy manzarasining kishi ismlarida aks etish qonuniyatlari ochib berilgan.

**Kalit so'zlar:** *onomastika, antroponimika, fitonim-ismlar, kross-madaniy tahlil, lingvokulturologiya, ism qo'yish motivatsiyasi, flektiv va agglyutativ tillar, lisoniy ko'rinish.*

Til va madaniyat sintezi sifatida namoyon bo'luvchi kishi ismlari asrlar davomida insoniyat ijtimoiy-madaniy hayotining ajralmas qismi bo'lib kelmoqda. Onomastikaning asosiy tarmoqlaridan biri bo'lgan antroponimika kishi ismlarining shakllanishi, lisoniy tabiati va funksional xususiyatlarini qiyosiy jihatdan o'rganar ekan, bu jarayon shunchaki mexanik nomlash emas, balki chuqur sotsiomadaniy, siyosiy va lingvokulturologik hodisa ekanligini asoslaydi. Har bir xalqning milliy mentalligi va dunyoqarashi uning onomastik tizimida, ayniqsa, yangi tug'ilgan chaqaloqqa ism tanlash an'analari yorqin aks etadi. Bu jarayon milliy o'zlik, qadimgi mifologik tasavvurlar hamda estetik did bilan uzviy bog'liqdir. Insoniyat tarixida kishi ismlari tarkibida tabiat elementlari, xususan, hayvonot va o'simlik dunyosi (fitonimlar) nomlarining uchrashi eng qadimgi va umuminsoniy tendensiyalardan biri hisoblanadi. Nemis va turkiy tillar (turk va o'zbek tillari) tizimida gul nomlaridan kishi ismi sifatida foydalanish amaliyoti uzoq tarixiy ildizlarga ega bo'lib, bugungi kunda o'zaro o'xshash va farqli xususiyatlarni namoyon etmoqda.

Qiyosiy-tipologik jihatdan qaraganda, nemis madaniy hududida va turkiy xalqlarda gul nomlarining ism sifatida qo'llanish chastotasi (frekvens) keskin farq qiladi. Buning bosh sababi nemis va turkiy xalqlarning huquqiy-ijtimoiy qonuniyatlariga borib taqaladi. Germaniya qonunchiligiga ko'ra (Deutsches Namenrecht), umumiy til

iste'molida bo'lgan narsa-buyum, hayvon, tuyg'u yoki xususiyatni anglatuvchi so'zlarni (masalan, gullarni) to'g'ridan-to'g'ri kishi ismi sifatida ro'yxatga olish cheklangan. Faqat asrlar davomida an'anaga aylanib ketgan an'anaviy ismlargina (masalan: Erika, Heide, Viola) bundan mustasno. Turk va o'zbek tillari mansub bo'lgan turkiy lisoniy muhitda esa kundalik hayotdagi obyektlar va tabiat hodisalarini kishi ismi qilib tanlash erkinligi mavjud bo'lib, bu an'ana juda ommalashgan. Turkiy xalqlar qiz bolaning "gul kabi ochilib, go'zal bo'lishi" niyatida fitonimik ismlardan nihoyatda faol foydalanishadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, har uchala tilda ham fitonimik ismlarning shakllanishida o'zga tillardan so'z o'zlashtirish (language contact) hodisasi muhim rol o'ynagan. Nemis tilidagi ko'plab gul ismlari lotin, fransuz, ispan, italyan va yunon tillaridan kirib kelgan bo'lsa (masalan: *Amapola* – ispancha mohni, *Fleur* – fransuzcha gulni, *Flora* – lotincha gulni anglatadi), qiziqarli jihati, bugungi zamonaviy nemis ismlar kitoblarida (Duden onomastik manbalarida) turk va fors tillaridan o'zlashgan ismlar ham qayd etilgan. Turk va o'zbek tillarida esa fitonimik ismlar qatlamining asosiy qismini forsiy o'zlashmalar tashkil etadi. Chunonchi, har ikki tilda faol bo'lgan "Gül / Gul" (forscha o'zak) va "Lale / Lola" (forscha o'zak) ismlari buni yaqqol isbotlaydi.

Nemis, turk va o'zbek onomastikasida eng yuqori ko'rsatkichga va o'zaro parallelizmga ega bo'lgan fitonim – bu "Atirgul" (Rose / Gül) ismidir. Nemis tilida bu o'zak asosida o'nlab ismlar va qo'shish shakllari mavjud: *Rosa*, *Rosalie*, *Rosaria*, *Rosetta*, *Rosina*, *Rosita*. Turk va o'zbek onomastikasida esa "Gul" komponenti o'ta mahsuldor bo'lib, murakkab, qo'shma ismlar hosil qilishda yetakchilik qiladi. Turk tilida *Gülây*, *Gülbahar*, *Gülçin*, *Güldenur*, *Gülfem*, *Gülfidan*, *Gülşah* kabi ismlar juda mashhur bo'lsa, o'zbek tilida ham aynan shu modellarga mos keluvchi *Gulbahor*, *Gulchehra*, *Gulandon*, *Guljamol*, *Gulnoza*, *Gulsanam*, *Gulrux* kabi yuzlab ismlar faol qo'llaniladi. Bu holat mazkur tillarda "gul" tushunchasining nafaqat o'simlik, balki ayollik jozibasi va go'zalligining oliy lisoniy ko'rsatkichi ekanligidan dalolat beradi.

Buning etimologik ildizi, shuningdek, chuqur diniy va madaniy motivatsiyalarga ham bog'liqdir. Shuningdek, boshqa ba'zi o'simlik turlari ham har uchala tilda qiyosiy parallelizatsiyaga ega:

- *Lilie (nemischa) – Zambak (turkcha) – Nilufar / Nargiz (o'zbekcha)*
- *Veilchen (nemischa) – Menekşe (turkcha) – Binafsha (o'zbekcha)*
- *Tulpe (nemischa) – Lale (turkcha) – Lola (o'zbekcha)*

Shu bilan birga, tillararo o'ziga xos milliy differensial (farqlovchi) jihatlar ham mavjud. Masalan, nemis an'anasida *Gartenfuchsschwanz (Amaranta)*, *Gardenia*, *Leilani*, *Neven (Ringelblume)* kabi o'simlik nomlari kishi ismi bo'lib kela olgani holda, turk va o'zbek onomastikasida ulardan kishi ismi sifatida foydalanilmaydi. Aksincha, turk va o'zbek xalqlari juda ko'p qo'llaydigan *Kardelen (Qorqiz/Boychechak)*, *Karanfil (Qalampir-munchok)*, *Akasma (Klematis)* kabi so'zlar nemis tilida hech qachon shaxs nomi sifatida ishlatilmaydi. Yana bir farqli jihat, nemis tilida "Blume" (gul) leksemasining o'zi to'g'ridan-to'g'ri ism bo'la olmaydi, uning o'rniga lotincha *Flora* yoki fransuzcha *Fleur* o'zlashtiriladi. Turk va o'zbek tillarida esa umumiy ma'nodagi "Çiçek" (turkcha) yoki "Chechak / Gul" (o'zbekcha) so'zlarining o'zi hech qanday o'zgarishsiz kishi ismiga aylanadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, nemis, turk va o'zbek tillarida fitonimik kishi ismlarining qiyosiy tahlili tillarning nafaqat strukturaviy (flektiv va agglutinativ) farqlarini, balki ijtimoiy qonuniyatlar va madaniy-diniy tafakkur tizimining o'ziga xosligini yoritadi. Nemis onomastikasida qat'iy qonuniy cheklovlar va boshqa Yevropa tillaridan tayyor ismlarni o'zlashtirish ustun bo'lsa, turkiy (turk va o'zbek) onomastikasida milliy hamda forsiy til elementlarining o'zaro sintezi, qo'shma ismlar hosil qilish tabiati yetakchilik qiladi. Kishi ismlari tizimidagi bunday fitonimik tadqiqotlar tillararo aloqalar va madaniy onomastika sohasini boyitishda xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Funda Ülken. „Amapola", „Rose", „Margerite", „Gül"... Vornamen als Blumennamen. Eine deutsch - türkische kontrastive Studie. // Diyalog 2020/2: 287-311.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent, 2020.
3. Begmatov E. O‘zbek ismlari ma’nosi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2007.
4. Kohlheim R., Kohlheim V. Duden. Lexikon der Vornamen. – Berlin: Dudenverlag, 2016.
5. Zengin D. Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları. Socio-Kültürel ve Bilimsel bir Yaklaşım. – Ankara, 2014.